

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

سرشناسه:	چنگیزی، احسان، ۱۳۵۹ -
عنوان و نام پدید آور:	دستور زبان فارسی باستان / تالیف احسان چنگیزی؛ زیر نظر معاونت پژوهشی دانشگاه تهران؛ دانشگاه علامه طباطبائی، ۱۴۰۲.
مشخصات نشر:	۱۳۷ ص: مصور، جدول، رقعی.
مشخصات ظاهری:	انتشارات دانشگاه علامه طباطبائی؛ ۴۸۲/۳.
فروست:	۹-۳۳۵-۲۱۷-۹۶۴-۹۷۸: ۶۰۰۰ تومان
شابک:	فیبا
وضعیت فهرست نویسی:	فارسی باستان -- دستور
موضوع:	Old Persian Language -- Grammar
موضوع:	فارسی باستان
موضوع:	Old Persian Language
شناسه افزوده:	دانشگاه علامه طباطبائی. معاونت پژوهشی
رده‌بندی کنگره:	۱۴۰۲ د ۵ چ/ ۱۶۰۶ PIR
رده‌بندی دیوئی:	۰۲۵/۰۴
شماره کتابشناسی ملی:	۵۲۳۸۱۸۲

مجموعه تک نگاشته‌های زبان‌شناسی

دستور زبان فارسی باستان

مؤلف:

دکتر احسان چنگیزی

عضو هیئت علمی دانشگاه علامه طباطبائی

چاپ سوم

دستور زبان فارسی باستان

مؤلف:

دکتر احسان چنگیزی

زیر نظر معاونت پژوهشی دانشگاه

شابک: ۹-۳۳۵-۲۱۷-۹۶۴-۹۷۸

ویراستار: دکتر فریبا محمودی

سروراستار: دکتر نازیلا فرمانی انوشه

صفحه آرا: فریده دیوباد

ناظر فنی: رضا دنیوی

مرکز چاپ و انتشارات دانشگاه علامه طباطبائی؛ صندوق پستی: ۱۵۸۱۵/۳۴۸۷

فروشگاه آنلاین انتشارات book.atu.ac.ir

سایت مرکز چاپ و انتشارات press.atu.ac.ir

سایت فروشگاه الکترونیکی <https://mybooket.com/atu>

آدرس فروشگاه مرکزی: تهران انتهای بلوار دهکده المپیک، دانشگاه علامه طباطبائی

نیش درب ورودی میدان ورزش تلفن: ۴۸۳۹۲۶۵۹ همراه: ۰۹۹۰۲۴۹۹۹۸۵

چاپ سوم ۱۴۰۲ شمارگان ۱۰۰ قیمت: ۶۰۰۰۰ تومان

فهرست مطالب

پیشگفتار

فصل اول: نظام آوایی	۱
۱-۱- واکه‌ها	۳
۲-۱- همخوان‌ها	۴
۳-۱- ساختار هجایی	۵
۴-۱- محدودیت‌های واج‌آرایی	۵
۵-۱- ملاحظات تاریخی	۷
۱-۵-۱- واکهٔ <i>a</i>	۷
۲-۵-۱- واکهٔ <i>ā</i>	۷
۳-۵-۱- واکهٔ <i>i</i>	۸
۴-۵-۱- واکهٔ <i>ī</i>	۸
۵-۵-۱- واکهٔ <i>u</i>	۸
۶-۵-۱- واکهٔ <i>ū</i>	۸
۷-۵-۱- واکهٔ <i>ai</i>	۸
۸-۵-۱- واکهٔ <i>au</i>	۸
۹-۵-۱- واکهٔ <i>āi</i>	۸
۱۰-۵-۱- واکهٔ <i>āu</i>	۹
۱۱-۵-۱- <i>r</i>	۹
۱۲-۵-۱- همخوان <i>p</i>	۹
۱۳-۵-۱- همخوان <i>b</i>	۹
۱۴-۵-۱- همخوان <i>t</i>	۹
۱۵-۵-۱- همخوان <i>d</i>	۹
۱۶-۵-۱- همخوان <i>k</i>	۱۰
۱۷-۵-۱- همخوان <i>g</i>	۱۰

۱۰	همخوان $\check{c}$	۱۸-۵-۱
۱۰	همخوان $\check{j}$	۱۹-۵-۱
۱۰	همخوان n	۲۰-۵-۱
۱۱	همخوان m	۲۱-۵-۱
۱۱	همخوان f	۲۲-۵-۱
۱۱	همخوان θ	۲۳-۵-۱
۱۱	همخوان s	۲۴-۵-۱
۱۲	همخوان z	۲۵-۵-۱
۱۲	همخوان $\check{g}$	۲۶-۵-۱
۱۲	همخوان $\check{c}$	۲۷-۵-۱
۱۲	همخوان x	۲۸-۵-۱
۱۳	همخوان h	۲۹-۵-۱
۱۳	همخوان r	۳۰-۵-۱
۱۳	همخوان y	۳۱-۵-۱
۱۳	همخوان w	۳۲-۵-۱
۱۳	برای مطالعه بیشتر	

فصل دوم: نظام نوشتاری ۱۷

۲۰	نویسه‌های آوایی	۱-۲
۲۱	قواعد خوانش	۱-۱-۲
۲۱	واکه a در میان و پایان واژه	۱-۱-۲-۱
۲۲	واکه a در آغاز واژه	۱-۱-۲-۳
۲۲	واکه $\bar{a}$ در آغاز واژه	۱-۱-۲-۴
۲۲	واکه $\bar{a}$ در میان و پایان واژه	۱-۱-۲-۵
۲۳	واکه i در آغاز واژه	۱-۱-۲-۶
۲۳	واکه‌های i و $\bar{i}$ در میان واژه	۱-۱-۲-۷
۲۴	واکه‌های i و $\bar{i}$ در پایان واژه	۱-۱-۲-۸
۲۴	واکه i در پایان واژه	۱-۱-۲-۹

۲۴.....واکهٔ u در آغاز واژه
۲۵.....واکه‌های u و $\bar{u}$ در میان واژه
۲۵.....واکه‌های u و $\bar{u}$ در پایان واژه
۲۶.....واکهٔ ai در آغاز واژه
۲۶.....واکهٔ ai در میان واژه
۲۷.....واکهٔ $\bar{ai}$ در میان واژه
۲۷.....واکهٔ au در آغاز واژه
۲۷.....واکهٔ au در میان واژه
۲۸.....واکهٔ $\bar{au}$ در میان واژه
۲۸..... y بعد از همخوان‌ها به جز h
۲۹..... w بعد از همخوان‌ها
۲۹..... r در آغاز واژه
۳۰..... r در میان واژه
۳۱-۱-۲.....قواعد نظام نوشتاری
۳۱.....نویسهٔ $\overline{\text{آ}}$
۳۱.....نویسهٔ $\hat{\text{آ}}$
۳۱.....نویسهٔ $\langle\overline{\text{آ}}\rangle$
۳۱.....همخوان اول خوشه‌های دو همخوانی
۳۱.....همخوان‌های n و m
۳۱.....همخوان h
۳۲.....در پایان واژه پس از واکه‌های a و $\bar{a}$
۳۲-۲.....واژه‌جداکن
۳۲-۳.....نویسه‌های تکراری یا اندیشه‌نگار
۳۳-۴.....نویسه‌های عددی
۳۴-۵.....رمزگشایی خط میخی
۳۶-۶.....نشانه‌های اختصاری کتیبه‌ها
۳۷.....برای مطالعهٔ بیشتر

فصل سوم: اسم، صفت، ضمیر و قید	۳۹
۱-۳- ساختمان اسم، صفت و قید	۴۱
۱-۱-۳- ریشه	۴۱
۲-۱-۳- گردش واژه	۴۲
۳-۱-۳- ماده اسم و صفت	۴۳
۱-۳-۱-۳- اسم - ریشه	۴۴
۲-۳-۱-۳- بسیط / ساده	۴۴
۳-۳-۱-۳- مشتق	۴۴
۴-۳-۱-۳- مرکب	۴۵
۵-۳-۱-۳- درجات صفت	۴۵
۱-۵-۳-۱-۳- صفت تفضیلی	۴۵
۲-۵-۳-۱-۳- صفت عالی	۴۵
۴-۱-۳- قید	۴۶
۲-۳- مقولات دستوری اسم، صفت و ضمیر	۴۶
۱-۲-۳- صیغگان ضمائر اشاره	۵۴
۱-۱-۲-۳- ضمائر اشاره به نزدیک	۵۴
۲-۱-۲-۳- ضمیر اشاره به دور	۵۵
۲-۲-۳- صیغگان ضمیر موصولی و حرف تعریف	۵۵
۳-۲-۳- ضمیر پرسشی - مبهم	۵۶
۴-۲-۳- ضمائر شخصی	۵۶
۱-۴-۲-۳- ضمائر منفصل	۵۶
۲-۴-۲-۳- ضمائر پی‌بستی یا متصل	۵۷
۵-۲-۳- صیغگان صفات <i>anyā-</i> ، <i>harwa-</i> و <i>hama-</i>	۵۷
۶-۲-۳- کارکردهای حالت	۵۸
۱-۶-۲-۳- حالت‌های دستوری	۵۹
۱-۱-۶-۲-۳- حالت فاعلی	۵۹
۲-۱-۶-۲-۳- حالت مفعولی	۵۹
۳-۱-۶-۲-۳- حالت اضافی - برایی	۶۰

۶۱	 حالت‌های معنایی ۲-۶-۲-۳
۶۲	 حالت‌های مکانی ۱-۲-۶-۲-۳
۶۲	 حالت دری ۱-۱-۲-۶-۲-۳
۶۲	 حالت ازی ۲-۱-۲-۶-۲-۳
۶۳	 حالت‌های غیرمکانی ۲-۲-۶-۲-۳
۶۴	 حالت ندایی ۳-۶-۲-۳
۶۴	 بازنمایی نقش‌های معنایی با حالت‌های دستوری ۴-۶-۲-۳
۶۴	 بازنمایی نقش‌های معنایی با حالت مفعولی ۱-۴-۶-۲-۳
۶۵	 بازنمایی نقش‌های معنایی با حالت اضافی - برایی ۲-۴-۶-۲-۳
۶۶	 ادغام حالت‌ها ۵-۶-۲-۳
۶۶	 برای مطالعه بیشتر ۵-۶-۲-۳

فصل چهارم: فعل، ساختمان و مقوله‌های آن ۷۱

۷۳	 ماده‌های فعلی ۱-۴
۷۳	 ماده‌های مضارع ۱-۱-۴
۷۴	 ماده‌های a دار ۱-۱-۱-۴
۷۵	 ماده‌های بدون a ۲-۱-۱-۴
۷۵	 ماده گذشته نامعین ۲-۱-۴
۷۵	 s دار ۱-۲-۱-۴
۷۶	 بدون s ۲-۲-۱-۴
۷۶	 مقولات فعل ۲-۴
۷۶	 شناسه‌ها ۱-۲-۴
۷۷	 زمان - نمود ۲-۲-۴
۷۸	 جهت ۳-۲-۴
۷۸	 معلوم ۱-۳-۲-۴
۷۹	 میانه ۲-۳-۲-۴
۷۹	 مجهول ۳-۳-۲-۴
۸۰	 وجه ۴-۲-۴

۸۰	 ۱-۴-۲-۴ اخباری
۸۰	 ۲-۴-۲-۴ التزامی
۸۱	 ۳-۴-۲-۴ تمنایی
۸۲	 ۴-۴-۲-۴ امری
۸۳	 ۵-۴-۲-۴ انشایی
۸۴	 ۳-۴ افعال سببی
۸۴	 ۴-۴ افعال جعلی
۸۴	 ۵-۴ پیشوندهای فعلی
۸۵	 ۶-۴ صفت‌های فعلی
۸۵	 ۱-۶-۴ صفت‌های فعلی گذشته
۸۶	 ۲-۶-۴ صفت فاعلی حال
۸۷	 برای مطالعه بیشتر

فصل پنجم: ویژگی‌های نحوی ۹۱

۹۳	 ۱-۵ مطابقه
۹۳	 ۱-۱-۵ مطابقه صفت و موصوف
۹۴	 ۲-۱-۵ مطابقه بدل و هسته
۹۴	 ۳-۱-۵ مطابقه نهاد و مسند
۹۵	 ۴-۱-۵ مطابقه ضمیر اشاره و مرجع آن
۹۶	 ۵-۱-۵ مطابقه ضمیر موصولی با مرجع یا هسته بند موصولی
۹۶	 ۶-۱-۵ مطابقه حرف تعریف با اسم هسته
۹۶	 ۷-۱-۵ مطابقه فعل و فاعل
۹۷	 ۲-۵ ترتیب واژه‌ها
۹۷	 ۱-۲-۵ ترتیب معمول واژه‌ها
۹۹	 ۲-۲-۵ ضمائر پی‌بستی
۱۰۰	 ۳-۲-۵ ترتیب صفت و موصوف
۱۰۱	 ۴-۲-۵ ترتیب اسم‌های هسته و وابسته
۱۰۲	 ۳-۵ بندهای موصولی

۱۰۳	حروف اضافه	۴-۵
۱۰۴	حروف ربط	۵-۵
۱۰۴	حروف ربط همپایه‌ساز	۵-۱
۱۰۵	حروف ربط پیرو ساز	۵-۲
۱۰۵	جملات اسنادی	۵-۶
۱۰۶	مالکیت محمولی	۵-۷
۱۰۶	صفت فعلی برای بیان نمود تام	۵-۸
۱۰۸	برای مطالعه بیشتر	
۱۰۹	منابع	

۱۱۳	واژه‌نامه توصیفی	
۱۱۳	ادغام (contraction/crasis)	
۱۱۳	بهره‌ور (benefactive, beneficiary)	
۱۱۳	پی‌بست (enclitic)	
۱۱۴	سببی (causative)	
۱۱۴	صرف اسم (declension)	
۱۱۴	صرف فعل (conjugation)	
۱۱۴	صورت‌های مکمل (suppletive forms)	
۱۱۴	صیغگان (paradigm)	
۱۱۵	قاعده روکی (ruki-rule)	
۱۱۵	قانون بار تلمه (Bartholomae's law)	
۱۱۵	قانون زیورس (Sievers' law)	
۱۱۶	قانون واکرناگل (Wackernagel's law)	
۱۱۶	کنش‌پذیر (patient)	
۱۱۶	کنشگر (agent)	
۱۱۶	مطابقه (agreement / concord)	
۱۱۷	میزبان (host)	
۱۱۷	نظام نوشتاری (writing system)	

۱۱۷	 نمود (aspect)
۱۱۷	 نمود تام (perfect aspect)
۱۱۷	 نمود ناقص (imperfect aspect)
۱۱۷	 واج (phoneme)
۱۱۸	 واج گونه (allophone)
۱۱۸	 واج نویسی (phonemic transcription)
۱۱۸	 واژ - نحوی (morphosyntax)
۱۱۸	 واژ - واجی (morphophonemic)
۱۱۸	 وجه (mood)
۱۱۹	 وند اشتقاقی (derivational affix)
۱۱۹	 وند تصریفی (inflectional affix)
۱۱۹	 هجای سبک (light syllable)

۱۲۱..... واژه نامه

۱۲۱	 واژه نامه انگلیسی - فارسی
۱۲۹	 واژه نامه فارسی - انگلیسی

فهرست جدول‌ها

جدول ۱-۱- واکه‌های مرکب	۴
جدول ۲-۱- همخوان‌های فارسی باستان	۴
جدول ۱-۲: شیوه نگارش واکه a	۲۲
جدول ۲-۲: شیوه نگارش واکه $\bar{a}$	۲۳
جدول ۳-۲: شیوه نگارش واکه i و $\bar{i}$	۲۴
جدول ۴-۲: شیوه نگارش واکه u و $\bar{u}$	۲۶
جدول ۵-۲: شیوه نگارش واکه ai	۲۶
جدول ۶-۲: شیوه نگارش واکه $\bar{ai}$	۲۷
جدول ۷-۲: شیوه نگارش واکه au	۲۷
جدول ۸-۲: شیوه نگارش واکه $\bar{au}$	۲۸
جدول ۹-۲: شیوه نگارش نیم‌واکه y	۲۹
جدول ۱۰-۲: شیوه نگارش نیم‌واکه w	۲۹
جدول ۱۱-۲: شیوه نگارش r و ar	۳۰
جدول ۱۳-۲: نویسه‌های عددی	۳۳
جدول ۱۴-۲: نشانه‌های اختصاری کتیبه‌ها	۳۶
جدول ۱-۳- درجات سه‌گانه ریشه	۴۲
جدول ۲-۳- نمونه‌ای از صورت‌های مختلف ریشه در درجات سه‌گانه	۴۲
جدول ۳-۳- نشانه‌های حالت برای اسم‌های مفرد و جمع	۴۸
جدول ۴-۳- نشانه‌ای حالت برای اسم و صفت مختوم به a (خنثی)	۵۰
جدول ۵-۳- نشانه‌های حالت برای اسم و صفت مختوم به a (مذکر)	۵۰
جدول ۶-۳- نشانه‌های حالت برای اسم و صفت مختوم به $\bar{a}$ (مؤنث)	۵۰
جدول ۷-۳- نشانه‌های حالت برای اسم و صفت مختوم به i (مذکر و مؤنث)	۵۰
جدول ۸-۳- نشانه‌های حالت برای اسم و صفت مختوم به $\bar{i}$ (مؤنث)	۵۱
جدول ۹-۳- نشانه‌های حالت برای اسم و صفت مختوم به u (مذکر)	۵۱
جدول ۱۰-۳- نشانه‌های حالت برای اسم و صفت مختوم به u (خنثی)	۵۱
جدول ۱۱-۳- نشانه‌های حالت برای اسم و صفت مختوم به $\bar{u}$ (مؤنث)	۵۱

جدول ۱۲-۳- نشانه‌های حالت برای اسم و صفت مختوم به <i>ah</i> (خنثی).....	۵۲
جدول ۱۳-۳- نشانه‌های حالت برای اسم و صفت مختوم به <i>ḡ</i> (مذکر و خنثی)....	۵۲
جدول ۱۴-۳- نشانه‌های حالت برای اسم و صفت مختوم به <i>āh</i> (مذکر).....	۵۲
جدول ۱۵-۳- نشانه‌های حالت برای اسم و صفت مختوم به <i>r</i> (مذکر).....	۵۲
جدول ۱۶-۳- نشانه‌های حالت برای اسم و صفت مختوم به <i>n</i> (مذکر و خنثی)...	۵۳
جدول ۱۷-۳- نشانه‌های حالت برای اسم و صفت مختوم به <i>θ d t</i> و <i>p</i> (مذکر و مؤنث)	۵۳
جدول ۱۸-۳- نشانه‌های حالت برای اسم‌های مثنی.....	۵۳
جدول ۱۹-۳- صیغگان ضمیر <i>a-</i> ، <i>i-</i> و <i>ima-</i>	۵۴
جدول ۲۰-۳- صیغگان ضمیر <i>aita-</i>	۵۴
جدول ۲۱-۳- صیغگان ضمیر <i>ava-</i>	۵۵
جدول ۲۲-۳- صیغگان ضمیر <i>haya</i> و <i>taya-</i>	۵۵
جدول ۲۳-۳- صیغگان ضمائر شخصی منفصل.....	۵۶
جدول ۲۴-۳- صیغگان ضمائر پی‌بستی اول شخص و دوم شخص مفرد.....	۵۷
جدول ۳- صیغگان ضمیر سوم شخص در شمار مفرد و جمع.....	۵۷
جدول ۲۶-۳- صیغگان صفت <i>harwa-</i>	۵۷
جدول ۲۷-۳- صیغگان صفت <i>anya-</i>	۵۸
جدول ۲۸-۳- صفت <i>hama-</i>	۵۸
جدول ۱-۴- شناسه‌های اولیه.....	۷۶
جدول ۲-۴- شناسه‌های ثانویه.....	۷۷

جدول نشانه‌های به‌کاررفته در واج‌نویسی زبان فارسی باستان و
معادل آن‌ها در الفبای آوانگار بین‌المللی (IPA)

واکه‌ها

[a]	<i>a</i>
[a:]	<i>ā</i>
[i]	<i>i</i>
[i:]	<i>ī</i>
[u]	<i>u</i>
[u:]	<i>ū</i>
[au]	<i>au / aw</i>
[ai]	<i>ai / ay</i>

همخوان‌ها

[j]	<i>y</i>	[p]	<i>p</i>
[w]	<i>w/v</i>	[b]	<i>b</i>
[r]	<i>r</i>	[t]	<i>t</i>
		[d]	<i>d</i>
		[k]	<i>k</i>
		[g]	<i>g</i>
		[ʃ]	<i>c / č</i>
		[ɕ]	<i>ǰ / j</i>
		[m]	<i>m</i>
		[n]	<i>n</i>
		[r]	<i>r</i>
		[f]	<i>f</i>
		[θ]	<i>θ</i>
		[s]	<i>s</i>
		[z]	<i>z</i>
		[ʃ]	<i>š</i>
		[ʒ]	<i>ž</i>
		[ç]	<i>ç</i>
		[x]	<i>x</i>
		[h]	<i>h</i>
		[l]	<i>l</i>

اختصارات

A	agent	عامل
abl	ablative	ازی
acc	accusative	مفعولی
adv	adverb	قید
act	active	معلوم
art	article	حرف تعریف
Av	Avestan	اوستایی
C	consonant	همخوان
dat	dative	برایی
du	dual	مثنی
f	feminine	مؤنث
gen	genitive	اضافی
ind	indicative	اخباری
inj	injunctive	انشایی
inst	instrumental	بایی
imp	imperative	امری
impf	imperfect	ماضی
loc	locative	دری
m	masculine	مذکر
mid	middle	میانه
n	neuter	خنثی
nom	nominative	فاعلی
O	object	مفعول
OP	Old Persian	فارسی باستان
opt	optative	تمنایی
part	participle	صفت فعلی
pass	passive	مجهول

perf	perfect	تام (نمود)
prep	preposition	حرف اضافهٔ مقدم
postp	postposition	حرف اضافهٔ مؤخر
pron	pronoun	ضمیر
pl	plural	جمع
pres	present	مضارع
redup	reduplicated stem	مادهٔ مضاعف
S	subject	فاعل
sg	singular	مفرد
subj	subjunctive	الترامی
V	vowel	واکه
voc	vocative	ندایی
1 st	first person	اول شخص
2 nd	second person	دوم شخص
3 rd	third person	سوم شخص
=	enclitic	واژه‌بست / پی‌بست
#	word boundary	مرز واژه

پیشگفتار

فارسی باستان یکی از زبان‌های ایرانی دوره باستان است که در نواحی جنوب غربی ایران رواج داشته است. این زبان را نیای زبان فارسی دانسته‌اند و بسیاری از زبان‌ها و گویش‌های رایج در مناطق جنوب و جنوب غربی ایران نیز بازمانده آن‌اند. بدین ترتیب، بررسی مسائل زبان‌شناختی فارسی باستان برای شناخت تحولات زبان فارسی و نیز مطالعات گویش‌شناسی شایان توجه است.

منبع اصلی برای شناخت زبان فارسی باستان، کتاب رونالد کنت (۱۹۵۳) است. کنت در این کتاب، به مسائل دستوری زبان فارسی باستان پرداخته، کتیبه‌های شاهان هخامنشی را نقل و ترجمه کرده و واژه‌نامه‌ای توصیفی برای این کتیبه‌ها تدوین نموده است. آثار دیگری نیز درباره زبان فارسی باستان و آثار بازمانده از آن، به زبان‌های انگلیسی و آلمانی تدوین شده است. همگی این آثار مسائل زبان فارسی باستان را با روشی تطبیقی - تاریخی بررسی کرده‌اند و برای شرح و توضیح هریک از مسائل واجی، صرفی و نحوی این زبان، از مباحث زبان اوستایی، سنسکریت و گاه سایر زبان‌های هندی‌واروپایی بهره گرفته‌اند. از سوی دیگر، محققان این آثار بسیاری از مسائل زبان‌شناسی، به‌ویژه زبان‌شناسی تاریخی را برای خواننده بدیهی فرض کرده و به شرح و توضیح آن‌ها نپرداخته‌اند. این مسائل موجب می‌شود استفاده از این آثار برای دانشجویان یا خوانندگان غیرمتخصص دشوار شود.

درباره زبان فارسی باستان، دو اثر به زبان فارسی تدوین شده است. رویکرد اصلی هر دو کتاب آشنایی با خط و متون بازمانده از این زبان، شیوه ترجمه آن‌ها و بررسی ساختمان واژه‌هاست. نخستین کتاب، «راهنمای زبان‌های باستانی ایران» تألیف دکتر محسن ابوالقاسمی در دو جلد است (۱۳۷۵-۱۳۷۶) و به معرفی زبان فارسی باستان، اوستایی، فارسی میانه و پارتی می‌پردازد. جلد دوم این کتاب واژه‌نامه‌ای توصیفی برای متونی است که در جلد نخست، نقل و ترجمه شده‌اند. بخش اندکی از آغاز جلد دوم، کلیاتی درباره دستور زبان‌های ایرانی باستان است و مطالب آن مرتبط با دو زبان

فارسی باستان و اوستایی است. اثر دیگر، کتاب دکتر چنگیز مولایی (۱۳۸۴) است با عنوان «راهنمای زبان فارسی باستان»؛ در این کتاب، ابتدا برخی مسائل دستوری زبان فارسی باستان از منظر تاریخی - تطبیقی مطرح گردیده، سپس گزیده‌ای از کتیبه‌های بازمانده از فارسی باستان نقل و ترجمه شده است. مؤلف واژه‌نامه‌ای توصیفی برای تمامی کتیبه‌های فارسی باستان تدوین کرده است.

در این کتاب، دستور زبان فارسی باستان با رویکردی همزمانی و بدون پرداختن به مباحث تاریخی - تطبیقی بررسی شده است تا دانشجویان بتوانند با مهمترین ویژگی‌های زبان فارسی باستان آشنا شوند. تنها در فصل نظام آوایی، مختصری در باب آواهای فارسی باستان و صورت‌های هندی‌واروپایی هریک سخن گفته شده است. در پایان هر فصل دربارهٔ هریک از مباحث، به بخش‌ها و صفحات کتب دیگر ارجاع شده است تا خواننده بتواند برای مطالعهٔ بیشتر از مطالب سایر منابع نیز استفاده کند. برخی از اصطلاحات تخصصی در واژه‌نامهٔ توصیفی، معرفی شده‌اند. در پایان دو واژه - نامهٔ انگلیسی - فارسی و فارسی - انگلیسی تدوین شده است. این کتاب می‌تواند منبع کمکی برای کتاب کنت و آثار دیگر در این حوزه باشد تا دانشجویان ضمن خواندن متون بازمانده از فارسی باستان، بتوانند از مسائل دستوری این زبان نیز آگاه شوند. تدوین چنین اثری به پیشنهاد استاد ارجمند، آقای دکتر صفوی، انجام شده است و نگارنده همیشه مرهون لطف ایشان است. استاد دانشمند و بزرگوار، آقای دکتر منشی‌زاده، در حل مسائل زبان‌شناختی به‌ویژه مسائل زبان‌های ایرانی، همواره راهنما و راهگشای بنده‌اند. از هر دو استاد سپاسگزارم و سلامتی و طول عمر ایشان را از درگاه خداوند خواهانم. همچنین، از همکاری و تلاش مدیر محترم انتشارات دانشگاه علامهٔ طباطبائی، آقای دکتر امیر زنده‌مقدم و همکاران ایشان در آن مرکز بسیار سپاسگزارم.

احسان چنگیزی

مرداد ۱۳۹۸